

מלכות שבחסד

דמותם ותורתם
של הרב והרבנית הרצוג

חמ"ד
בית חינוך כמשפחה

יסודות
יהדות ודמוקרטיה
מתמקדים ב'יסודות'

המחלקה האקדמית
הרצוג

מלכות שבחסד

דמותם ותורתם
של הרב והרבנית הרצוג

ליקוט ועריכה: הרב יובל אהלי

זכויות הליקוט והעריכה שמורות לעמותת יסודות.
הציטוטים עצמם הם מתורתם של הרב והרבנית הרצוג ז"ל
והשימוש בהם כפוף לחוק זכויות יוצרים

תוכן עניינים

5..... פתיחה

מכתבי ברכה

6..... נשיא המדינה | יצחק הרצוג

7..... נשיא מכללת הרצוג ויו"ר יסודות | פרופ' הרב יהודה ברנדס

8..... ראש מנהל החמ"ד | שוש נגר

9..... מנכ"ל יסודות | שלום וייל

תולדותיהם

10..... יצחק אייזיק הלוי הרצוג

14..... שרה הרצוג (הילמן)

לאורו של הרב יצחק הרצוג

18..... לקראת מדינה יהודית

20..... שלטון ומשפט

22..... אחדות

23..... צבא ומלחמה

24..... יהדות התפוצות

25..... תורה ומדע

27..... דמותו

לאורה של הרבנית שרה הרצוג

30..... דמותה

30..... חסד

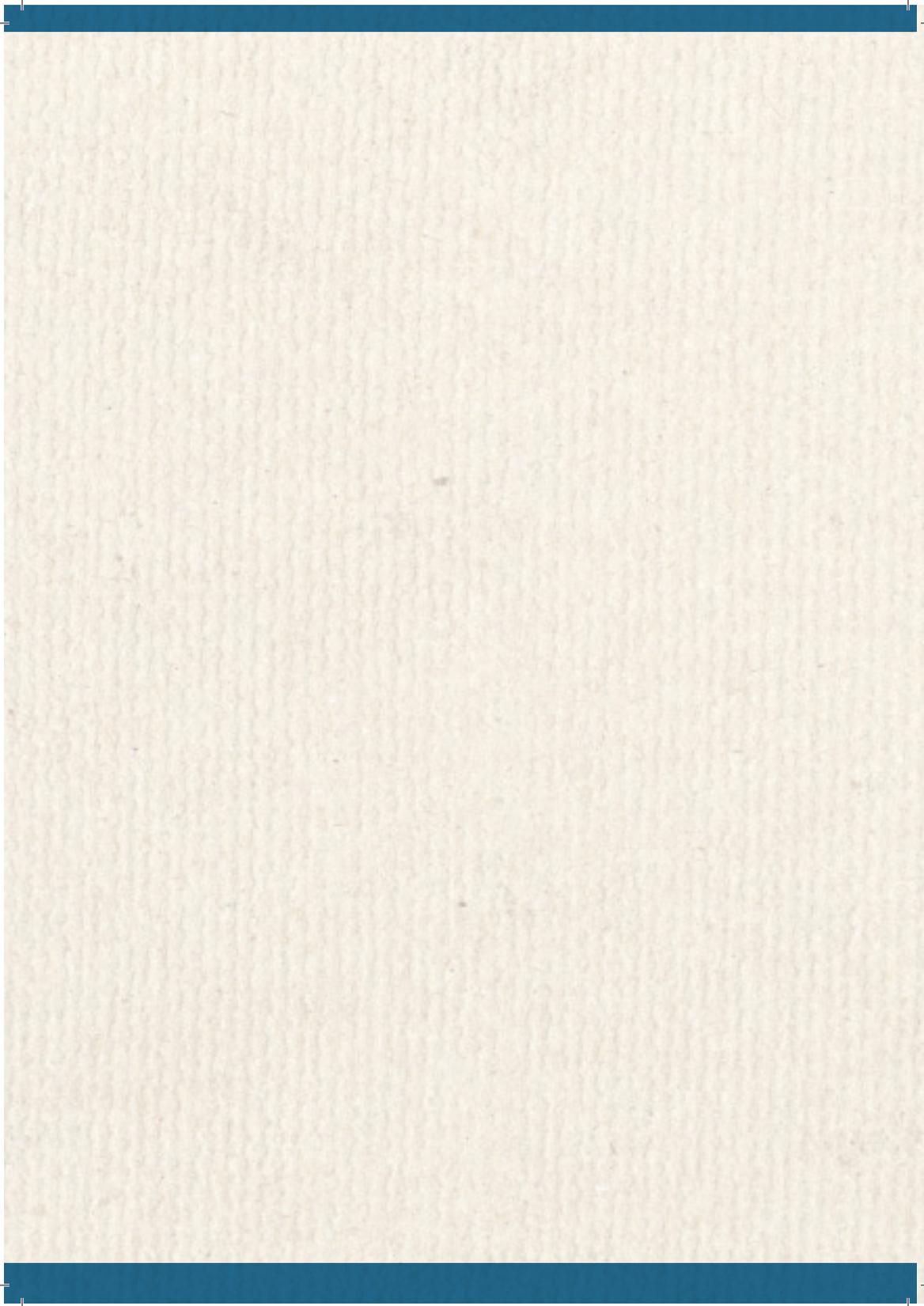
31..... צבא וביטחון

31..... חינוך

33..... החיים בארץ

34..... האשה בישראל

36..... עם ישראל

פתיחה

"הביטו אל צור חצבתם ואל מקבת בור נקריתם" (ישעיהו נ"א)

אנחנו שמחים להגיש לך את המקראה הבאה המבקשת לעורר מעט את תשומת לבנו לדמויות המופת של הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג והרבנית שרה הרצוג. בשנים שלפני הקמת המדינה ובשנותיה הראשונות היו הרב והרבנית בחזית הבנייה והתחיה של העם היהודי בארצו: במלחמתם נגד הספר הלבן ובעד הקמת מדינה יהודית, במסעם ברחבי העולם למען הצלת ילדים ששרדו את השואה הנוראה, בהקמת מוסדות חינוך וחסד וכמובן בהצבת חזון באשר לשאלות העומק בדבר זהותה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית.

מסע אל דבריהם שהם גם זכרונם הוא לא רק מסע אל בית פרטי אלא כניסה אל בית שהיה פתוח לכל אדם ויותר מכך היה בית ציוני, דתי ולאומי בימים הסוערים של הקמת מדינת ישראל. עיון בנאומים, בכתבים, ביומנים ובדברים השונים שפורסמו במשך השנים מאפשר לנו צהר אל עבר שניים מהמנהיגים הראשונים של הציונות הדתית ואל עבר תפיסת העולם שמבקשת עד היום ליצור שפה משותפת של תורה ומדינה, של יהדות ודמוקרטיה, של מסורת וחדשנות.

אבל הצהר הזה הוא גם הזמנה. זוהי הזמנה להמשך העמקה, המשך למידה, המשך פיתוח והמשך מפגש עם הדמויות ועם תורתן. אנחנו תפילה כי המקראה הזו תהיה רק צעד ראשון מתוך מסע ארוך ומשמעותי בעקבות הרב והרבנית הרצוג והפתח הקטן שפתחנו אל ביתם הפרטי יוביל לפתח גדול כפתחו של אולם לשיח עמוק ומשמעותי ביחס לציונות הדתית בפרט ומדינת ישראל בכלל.

אנו מקווים שתמצאו במקראה הזו מרחב ללימוד, להשראה ולתקווה.

עמותת 'יסודות'

נשיא המדינה
رئيس الدولة
THE PRESIDENT

ירושלים, ה' בתמוז תשפ"ד
 11 ביולי 2024

לכבוד
עמותת יסודות

אני מברך אתכם לרגל הוצאת המקראה "מלכות שבחסד" המבקשת לחשוף בפני הציבור מעט מדמותם ומתורתם של סבי וסבתי הרב ד"ר יצחק אייזיק הלוי הרצוג זצ"ל והרבנית שרה הרצוג זצ"ל. "דבריהם הם זכרונם", כך קבעו חז"ל בגמרא בנוגע לצדיקים, ובכך מצטרפת עבודתכם הנאמנה לשרשרת מסירת התורה מדור לדור.

הרב והרבנית הרצוג ראו לנגד עיניהם ממש את שיבת עם ישראל למולדתו, את הקמת מדינת ישראל היהודית והדמוקרטית ואת בניין הריבונות השלישית של העם היהודי בארצו. תהליכים אלו השפיעו רבות על תפיסת עולמם, על ביתם ועל עשייתם ופועלם, והם באו לידי ביטוי בכל תחומי החיים כפי שניתן להתרשם במקראה העשירה והמעמיקה אותה הוצאתם, ובה תמצית ההגות והמעשה של דמויות מופת מנהיגותיות אשר האמינו בחינוך, באחדות ישראל, בתורה ובמוסר ומתוכם פעלו ללא לאות בעשייה אישית ולאומית גם יחד.

הציבור הדתי בישראל והחברה הישראלית בכלל יכולים, ובעיניי גם צריכים, לשאוב עוצמה וחוכמה מדמותו של הרב הרצוג ומדמותה של הרבנית. היה זה הרב גורן זצ"ל שהספיד את שניהם באומרו כי "הרב הרצוג הטמיע בבית את הגאונות בתורה ובמדע, והרבנית את חוכמת ההנהגה ואת יפי החיים והאצילות במידות האדם". אלו בדיוק התחומים בהם מורשתם חשובה כל כך: הן בהמשך העמקה, לימוד וצמיחה בתורה, הלכה, מוסר ומידות; הן ברכישת ידע והתפתחות בכל שבילי המדע; והן בהצבת עמנו האחד כערך מחייב והכרחי. ראוי לנו כי לאחר שנתיים קשות ומקוטבות נתברך ונשים כאור לנתיבתנו את דרכם של הרב והרבנית הרצוג שדלת ביתם הייתה פתוחה לכל אחד, ושהשכילו להושיב יחד, סביב שולחן אחד, את כל חלקי החברה הישראלית, מכל ההשקפות, העמדות, האמונות ואורחות החיים.

הפרט והכלל, רשות היחיד ורשות הרבים, יהדות וריבונות, תורה ומדע, ספרא וגם סייפא. זוהי צוואתם לכל אחד ואחת מאיתנו וזוהו האתגר של כולנו – להצליח לחיות יחד במדינה יהודית ודמוקרטית, לאור חזונם של נביאי ישראל.

כולי תקווה כי החטופות והחטופים ישובו לביתם במהרה, הפצועים יזכו לרפואת הנפש ולרפואת הגוף, המשפחות והקהילות העקורות ישובו לנוף מולדתן בביטחון, ויתקיימו בחיילינו ובנו מילות התפילה לשלום המדינה אותה חיבר הרב הרצוג: "חַזַק אֶת יְדֵי מִגְנֵי אֶרֶץ קִדְשֵׁנוּ, וְהִנְחִילֵם אֱלֹהֵינוּ יְשׁוּעָה וְעִזְרָת נֶחֱמוֹן תַּעֲבֹרֵם, וְנִתֵּן שְׁלוֹם בְּאֶרֶץ וְשִׁמְחַת עוֹלָם לְיוֹשְׁבֵיהָ".

אני שב ומברך על כל פרסום מחודש של דבריהם, ומאחל כי מקראה זו תהיה פתח נוסף להיכרות עם דמותם, ללימוד תורתם ולעשייה ציבורית לאורם.

בברכה,
 יצחק הרצוג
 נשיא המדינה

לכבוד: עמותת יסודות

הרב והרבנית הרצוג, כל אחד מהם מהווה מופת בתחומו, ושניהם כזוג מהווים בית ומשפחה למופת.

הרב הרצוג, הרב הראשי הראשון במדינת ישראל, חייב לשמש דוגמה ומופת של החינוך הממלכתי-דתי בישראל. הוא שילב גאונות בתורה עם השכלה כללית ומדעית, למדנות והנהגה תורנית עם עשייה ציבורית וחברתית מסורה, היה מקושר לכל חלקי העם בארץ ובתפוצות, והוא מורה דרך לכולנו כיצד אפשר לקיים את מאמר החכם מכל אדם: "טוב אֲשֶׁר תִּאָחַז בְּהָ זֶה וְגַם מִזֶּה אַל תִּנַּח אֶת יָדְךָ כִּי יָרָא אֱלֹהִים יֵצֵא אֶת קֶלֶם" (קהלת ז יח). שילובים אלה אינם פשרה ובינוניות, אלא דרך של גדלות, דרך המלך לכתחילה, דרכה של תורה ושל יראי א-להים באמת. הרבנית חייבת לשמש מופת לבנותינו. ביכולתה לשלב בין מקומה כאשת הרב ואם הבית, לבין עיסוק בצרכי ציבור באופן עצמאי ובתנופה גדולה. בעשיית חסד, בפעילות ציבורית ובקידום מעמדן של הנשים בחברה ובקהילה.

לפיכך, יפה עשתה הנהלת החינוך הדתי שבחרה ברב יצחק אייזיק והרבנית שרה הרצוג כדמויות מופת של החמ"ד לשנת הלימודים תשפ"ה.

בתוך היצירה התורנית והעיונית הענפה שלו, לא הרבה הרב הרצוג בכתיבת ספרים ומאמרים עממיים לציבור הרחב. הרבנית, עיקר עיסוקה היה בעולם המעשה ולא הרבתה בכתיבה ופרסום. לפיכך, תורתם לא נפוצה ואינה מוכרת די בציבור.

יפה עשתה מערכת יסודות בהוציאה לאור את הקונטרס הזה, מתורתם. הקונטרס קטן הכמות ורב האיכות שלפנינו פותח צוהר לעולמם של הרב והרבנית. יש בו לקט מקורות נבחרים מתורתם והגותם, בכל הסוגיות החשובות המהוות את נשמת אפו של החינוך הממלכתי-דתי. המקורות חיים ורעננים ומשמעותיים עד עצם היום הזה.

יש לקוות שהקונטרס הזה יעורר לימוד נוסף ופרסומים נוספים מתורתם של הרב והרבנית הרצוג.

בעיניי, אין ספק שהפסקאות המצוטטות בקונטרס הזה והבאים אחריו יישמשו את מערכת החינוך וכלל החברה הציבורית דתית כמקור השראה ועוגן יציב לאמונות ולדעות שמדריכות אותנו בחיינו ובעבודתנו החינוכית.

פרופ' הרב יהודה ברנדס

נשיא מכללת הרצוג

ויו"ר עמותת יסודות

לכבוד: עמותת 'יסודות'

זכרה כולנו לחזק את ערכי וחזון החמ"ד ולהתחזק לאור הדמויות השנתיות

"לאורם נלך", כך נקראת התכנית אותה לומדים תלמידי החינוך הממלכתי דתי מגן הילדים ועד סוף התיכון. תכנית שמפגישה את הדור הבא של מדינת ישראל עם דמויות משפיעות, גברים ונשים מתולדות החברה הדתית בישראל.

בשנת הלימודים תשפ"ה נעלה על נס את דמותם של הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג והרבנית שרה הרצוג שכל אחד מהם ושניהם יחד פעלו רבות להעמקת שורשי הרוח והמורשת בעם ישראל.

כך זכרה כולנו, אנשי החינוך, תלמידי ותלמידות החמ"ד ללמוד אודות הרב הגאון, על חידושי תורתו, על דרכו בביחור עיצוב המדינה ונפנים כיצד ארון הספרים היהודי ממשיך לגדול ולהתרחב כאשר ספריו מצטרפים לספרי גדולי ישראל לאורך הדורות.

היותו של הרב הרצוג איש מדע בעל ידע עצום עם היכולת לשלב ולחבר בין עולם היהדות לבין עולם התרבות הכללית, מהווים השראה לדור הבא הצומח במסדרונות בתי החינוך הממלכתי דתי. דור שלומד לשלב בין ספרא לסייפא, בין תורה לעולם המעשה, בין יהדות לעולם המודרני.

כדברי הרב עצמו בדברים שנשא במסיבה ליובלו הששים:

"עלינו ליצור בריה חדשה למופת, דמוקרטיה; כן, דמוקרטיה אמיתית, הדרוכה מהשקפת העולם של תורת ישראל, נביאי ישראל וחכמי ישראל, דמוקרטיה אמיתית, המיוסדת על הצו הגדול של תורת קודשנו, ואהבת לרעך כמוך, ואהבתם את הגר, ואהבת לו כמוך.

דמוקרטיה שתהא משכן לשכינת ישראל."

אחיה זו בשורשי הרוח של עמנו עם מבט שלוח אל עבר העתיד, היא דמותו של הגאון זצ"ל, והיא הדמות אותה אנו רוצים שייארו התלמידות והתלמידים אל מול עיניהם. זו היא הדרך הנסללת לאורם של גדולי הדור, של דמויות המופת בחינוך הממלכתי דתי.

הרבנית שרה הרצוג אשר היתה פורצת דרך בדרכה כנשיאה הראשונה של ארגון הנשים "אמונה", הקימה את ארגון "אמונה" העולמי, קידום מעמד האישה בישראל היתה פעילה בארגוני סיוע לנזקקים ופעלה להצלת יהודי אירופה לצד בעלה.

תודה רבה לעמותת יסודות אשר ערכו עבורנו במקצועיות מתורתם ומעשיהם הגדולים של הרב והרבנית הרצוג ואשר יסייעו לנו אנשי החינוך להביא את עיקרי תורתם, מורשתם, מעשיהם ואורם הגדול לטובת תלמידינו בבחינת "לאורם נלך".

בברכה רבה

שוש נגר

ראש מנהל החינוך הממ"ד

זכינו תלמידי מוסדות החינוך הדתי ומחנכיו, כי הנהלת החמ"ד בהובלת הגב' שוש נגר ומועצת החמ"ד בהובלת מו"ר פרופ' הרב יהודה ברנדס בחרו לקראת שנת הלימודים תשפ"ה לעסוק בדמותם מעוררת ההשראה של הרב יצחק והרבנית שרה הרצוג זצ"ל.

הרב יצחק הרצוג היה איש אשכולות ביכולתו המופלאה לחבר בין שמים לארץ, בין מדע לתורה ובין פילוסופיה מדינית לממלכה יהודית. לא לחינם דמות דיוקנו נמצאת, לצד הראי"ה קוק זצ"ל, בלשכתם ובחדרם של הרבנים הראשיים לישראל. החיבורים המבריקים אודות זהות התכלת, יחד עם מבנה הרבנות הראשית, הינן דוגמאות קטנות לעשייתו הענקית.

היכולת של מנהיג הקהילה הדגול לראות עין בעין בשוב ה' שיבת ציון, לחבר בין מדינת ישראל לגאולת העם היהודי, וכל זאת מתוך הנהגה פקוחה מציאותית ותורנית, הינם השראה של ממש ושיעור ענק לדורנו אנו.

הרבנית שרה הרצוג הייתה אשת חסד ואמונה, שפעלה ללא לאות להקמת מוסדות ציבור ואיגודים המשלבים תורה ועשייה כחלק מבניין האומה והקמת מדינתנו האהובה, זאת מתוך כנות גדולה, אמונה יוקדת ועומק מחשבתי במחשבת המערב ובתורתנו הקדושה.

אך טבעי ונכון שעמותת 'יסודות' העוסקת בחיבורים וביחסי הגומלין שבין תורה לדמוקרטיה, מתוך ראייה חינוכית ומחוייבות לציבור הדתי ולמוסדותיו, שתעמיק את העיסוק בדברי רבותינו שפעלו במעשים ובכתבים למען התורה והמדינה, הדמוקרטיה והיהדות. מה נכון הדבר שבעתים, דווקא בעת הזו שבה המלחמה הקשה מתחוללת בארצנו, מלחמת זהות וערכים מבית, ומלחמת דמים מחוץ. אנו מבקשים להתחזק ולחזק את זהותנו וערכינו כפסיפס של מורכבות "חד שבטי ישראל" ומתוך המגוון המופלא הזה נעלה ונמשיך להצליח במלחמת הדמים כנגד הצוררים אותנו מבחוץ.

כך כתב הרב הרצוג: "...בונים אנחנו מדינה דמוקרטית, אך אין זאת אומרת שלכך נוצרנו להיות רק מחקים את אחרים. נהיה גם יוצרים!.. עלינו ליצור בריה חדשה למופת, דמוקרטיה; כן, דמוקרטיה אמיתית, הדרוכה מהשקפת העולם של תורת ישראל, נביאי ישראל וחכמי ישראל, דמוקרטיה אמיתית, המיוסדת על הצו הגדול של תורת קודשנו, ואהבת לרעך כמוך, ואהבת את הגר, ואהבת לו כמוך. דמוקרטיה שתהא משכן לשכינת ישראל!"

וכך הרבנית הרצוג כעשור אחריו: "...יהודים מכל העולם נפגשים כאן עם ישראלים. מגיע לאנשים מחוץ לארץ שיקבלו אותם יפה וחם! אני מקבלת כל אדם כמו שהוא, מה יש לי לפחד מהדתיות שלי? אנו יכולים לנסות להשפיע בכבוד, לא להכריח. איני יכולה לבקש שכל העולם יחשוב כמוני. אבל אני מאמינה שכל יהודי, דתי ולא דתי, צריך להתאמץ להבין את השני. רק הכבוד ההדדי יעשה מאתנו עם אחד!"

יעמוד על הברכה הרב יובל אהלי הי"ו שהקדיש את ימיו עם שחרורו מהגנה על מולדתנו, ללמוד לעומק את תורתם ופועלם של הרב והרבנית הרצוג, לחלץ מכתביהם פנינים שיש בידינו רבות ללמוד ולחנך לאורם.

נלמד מתורתם, נעשיר עוד ועוד את השקפתינו התורנית בענייני תורה ומדינה, לאורם של גדולי ישראל.

שלום וייל

מוכ"ל 'יסודות'

תולדותיהם

יצחק אייזיק הלוי הרצוג

הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג נולד בכ"ח בכסלו תרמ"ט (1.12.1888) בלומז'ה שבפולין לאביו הרב יואל ואמו הרבנית מרים. הבית בו גדל היה בית של תורה ושל אהבת הארץ. אביו היה מתומכי תנועת 'חובבי ציון' ועל אף התנגדות הקנאים בעיר פעל אביו לקידום בניין העם והארץ.

כך סיפר הרב הרצוג מחוויתו:

"בית המדרש של חברת ש"ס ו'מגן אברהם' שורים יפה בזכרוני. שם התרכזה מסלתי ומשמנה של הקהילה, ושם התפללו בעלי הבתים החשובים, בעיקר מבחינת ידיעת התורה, ושם דרש אבא ז"ל את דרשתו על חיבת ציון ועל יישוב ארץ ישראל. בעיר התחולל רעש, כי כמה מבין הקנאים התנגדו בתוקף לתנועת חובבי ציון, והם הקדימו לסגור את הסורג שמסביב לבימה של ארון קודש. הקהל שבר את המנעול, ואבא ז"ל דרש את דרשתו, שעשתה רושם כביר על מאות שומעיו שעמדו צפופים. מאותו ערב התחילה האהבה לציין ליקוד בי - אש תמיד לא תכבה - והתחלתי מתכנן תוכנית לעלייה לארץ ישראל¹

את עיקר תורתו למד הרב יצחק בעצמו אך נסתייע הרבה גם באביו ובשנת תרס"ה (1905) כבר סיים לראשונה את כל הש"ס. לאחר שהרגיש כי התמלא מלימודי התורה החל בלימודי הבגרות ותוך כדי שקידתו בבית המדרש המשיך להשתלם במדעים הכלליים, במתמטיקה ובלשונות עתיקות. בשנת תרס"ח (1908) הוסמך לרבנות על ידי ר' יוסף שלופר, ר' מאיר שמחה מדווינסק (בעל ה'אור שמח' ו'הכלי יקר') והרידב"ז אותו החשיב לרבו המובהק. בשנת תרס"ט

מייזליש שאול, 'רבנות בסערת הימים' עמ' 51

תולדותיהם

קיבל תואר B.A מאוניברסיטת לונדון ובשנת תרע"ב (1912) קיבל תואר M.A מאוניברסיטת לונדון וגם מאוניברסיטת סורבון בפאריז לשם עבר באותה שנה בעקבות משפחתו. בסורבון הקדיש הרב הרצוג את הזמן לטובת מחקר מדעי מקיף על צביעת התכלת בימי קדם עבורו הוענק לרב בשנת תרע"ד (1914) תואר ד"ר מאוניברסיטת לונדון.

שנתיים לאחר קבלת תואר הד"ר התמנה הרב הרצוג לרבה של בלפאסט אשר באירלנד. הרב הרצוג כיהן ברבנות בלפאסט 3 שנים בהן העמיק את התודעה הציונית בקרב הצעירים, היה ממייסדי תנועת 'המזרחי' באנגליה ואירלנד ותרם רבות לביסוס הקרנות הלאומיות. בשנים אלו הכיר הרב הרצוג גם את מי שלימים תהיה אשתו, שרה לבית הילמן.

בשנת תרע"ח (1918) התמנה הרב הרצוג לרבה הראשי של קהילת דאבלין ובשנת 1925 עם הכרזת עצמאות אירלנד עמד הרב בראשות רבנות אירלנד העצמאית. בדאבלין עסק הרב באיחוד הקהילה, ביסוס המוסדות הקהילתיים, חיזוק לימוד התורה והמדעים ואף קיים בביתו סלון ספרותי עם מיטב הסופרים האיריים של אותה התקופה.

בשמיני עצרת של שנת תרצ"ה נפטר אביו של הרב הרצוג ושמונה חודשים אח"כ הועלו עצמותיו לקבורה בהר הזיתים. אל ארונו התלוו הרב והרבנית הרצוג ובנם הבכור חיים. ביקור זה בארץ והדברים החמים שאמר עליו הרב קוק בהספד לאביו היו הסימן הראשון למה שעתידי לקרות שנה אח"כ לאחר מותו של הראי"ה עת יוזמן הרב הרצוג להגיש מועמדותו לתפקיד רבה הראשי של ארץ ישראל. בתחילה היסס הרב הרצוג והתלבט האם להגיש את המועמדות אבל לאחר תמיכת רבנים שונים בארץ ומחוצה לה נעתר להגישה. בחודש כסלו תרצ"ז (1936) נערכו הבחירות לרבנות כאשר בסופה נבחר ברוב קולות הרב הרצוג לתפקיד יחד עם הראשון לציון הרב יעקב מאיר.

מאז בחירתו לרב ראשי פעל הרב הרצוג ללא לאות למען העם והארץ. עוד טרם הקמת המדינה התייצב בפני השלטונות הבריטיים כדי למחות על סגירת שערי הארץ, קרע קבל עם ועדה את 'הספר הלבן' והופיע בפני ועדת פיל והשולחן העגול בין יהודים וערבים שנקרא על ידי ממשלת אנגליה. מלחמת העולם השנייה ושואת העם היהודי הציבה לרב אתגרים גדולים והוא נענה להם, החל באביב של שנת ת"ש אז יצא למסעו הראשון להצלת רבנים ותלמידי חכמים מליטא ופולין דרך מסעו לטורקיה בראשית שנת תש"ג כדי לפעול משם להצלת יהודי אירופה ועד מסע ההצלה הגדול שערך בסופה של המלחמה - שישה חודשים של הוצאת ילדים יהודים מכנסיות, מנזרים ושאר מוסדות חינוך.

לקראת הקמת המדינה היהודית זיהה הרב הרצוג את הצורך החשוב במדינה שכזו וכך כתב:

"נגמר בדעתי שמדינת ישראל צורך הכרחי חיוני היא לא רק מנקודת הראות של הצלת נפשות מאות אלפי אחינו שרידי התופת באירופה ורווח והצלה לאחינו בארצות האסלאם שהקנאות הדתית שולטת בהן, כגון תימן, עיראק, וכו'. בלבי נקבעה הדעה שזהו דבר שהיהדות עצמה מהבחינה הפנימית, זקוקה אליו במאוד מאוד. היה ברור לי כשמש בצהריים שהשואה האיומה שהשמידה את רוב האומה על גאוניה, רוב רבניה, צדיקה, חסידיה, חכמיה וסופריה, משורריה ועסקניה, גרמה תזוזה ביסודות האמונה הטמונים עמוק עמוק בלב המוני בית ישראל בעולם כולו. ופחדתי כחד, שאם השחר שהתחיל לעלות בארץ האבות והנביאים יתעלם ויסתתר, ח"ו, לזמן ארוך, תהיינה התוצאות מרות מאוד עד כדי לסכן את עצם קיום היהדות עכ"פ בגולה, ולפיכך נבשלה אצלי הכרה מוצקת שהאמצעים להצלחת מאבקנו ההרואי בארץ ישראל הם דבר שנשמת האומה תלויה בה ושאינו זר רק מלחמה לעזרת ישראל מיד צר (שהיא מלחמת מצווה בלי ספק), אלא יותר מזה, מלחמה להצלת נשמת האומה"²

²גדרים בדין המלכות", בתוך: התורה והמדינה, ז"ח, תשט"ו ורתשי"ז

עם קום המדינה עמד הרב הרצוג בראש הפעולות לביצור מוסדות התורה והדת העליונים תוך דרישה שתינתן להם הכרה או גושפנקה ממלכתית. המצב החדש העלה לדבריו בעיות חמורות ובעקבותיהן גם תפקידים חדשים ליהדות הדתית ומוסדותיה הגבוהים, שהוא מונה אותם:

"א) הבטחת שמירת שבת קודשנו עכ"פ בפרהסיה... ב) הבטחת הכשרות הציבורית... ג) משפט התורה. ד) להבטיח שלא תהא אפשרות של נישואין וגירושין עד כמה שזה נוגע ליהודים – אלא כדת משה וישראל"³

לאורך כל חייו היה הרב הרצוג איש ספר וכותב פורה. כבר בצעירותו פרסם קונטרסים הלכתיים דוגמת 'דברי יצחק' על מסכת בכורות ועל ענייני קדשים וטהרות, מאמרים מדעיים וכן דרשות ורעיונות. קודם פטירתו הכין לדפוס את שו"ת 'היכל יצחק' המכיל אלפי תשובות מימי רבנותו באירלנד ועד פסקי הדין מבית הדין בירושלים. לאחר פטירתו יצאו לאור ספרים רבים מכתביו וביניהם סדרת 'תחוקה לישראל על פי התורה' ועוד ספרי שו"ת בכל חלקי השו"ע. הרב הרצוג היה המייסד של מכון יד הרב הרצוג (שנקרא על שמו רק לאחר מותו). מכון זה אחראי להוצאת האנציקלופדיה התלמודית והוצאה מדעית של תלמוד בבלי שמוגה על פי כתבי יד שונים (מכון התלמוד הישראלי השלם). כמו כן יזם את הקמת הבניין החדש של הרבנות הראשית - "היכל שלמה", ודרבן את ידידו הנדבן יצחק וולפסון לתרום לכך.

הרב הרצוג נפטר ב"ט תמוז תשי"ט (25 ביולי 1959) ונקבר בבית הקברות סנהדריה בירושלים.

שרה הרצוג (הילמן)

שרה הילמן נולדה בקיץ של שנת 1896 לאביה הרב שמואל יצחק הילמן (מצאצאי הרב איסר זלמן מלצר והחפץ חיים) ולאמה הרבנית שיינה לבית פקמכנר. היא נולדה בעיר ריגה שבלטביה אבל עוד כפעוטה עברה עם משפחתה לקהילת ברזינו שבפלך מינסק של רוסיה שם קיבל אביה את המינוי לרב הקהילה אך גם שם לא האריכו לשבת ובעקבות עצת הרופאים אשר ביקשו לאביה מזג אוויר נוח יותר עברו לעיר גלזגו בסקוטלנד.

שרה סיימה את בית הספר העממי ונשלחה לבית הספר אצ'יסון לבנות שנחשב במשך שנים לטוב שבמוסדות החינוך בגלזגו. יחד איתה למדו רק עוד 3 סטודנטים יהודים ולמרות המחיר העצום של הלימודים שם (4 ליש"ט לשנה, סכום עתק באותם הימים) לא ויתרו הוריה על חינוך מעולה. באצ'יסון סופגת שרה את יסודות התרבות הכללית והם מתמזגים במסורת היהודית שספגה בבית אבא דבר שיאפיין את אישיותה לאורך כל חייה.

לאחר מינוי אביה לדיין בבית הדין עברה המשפחה ללונדון שם הפך הבית למרכז חשוב לפעילות ציבורית דוגמת הדאגה לפליטים בזמן מלחמת העולם הראשונה, דאגה לצרכי העם היהודי וגם מפגשי רבנים לדיון בסוגיות שעל הפרק כמו המפגש בו התירו לקהילות אשכנז אכילת קטניות בפסח בזמן המלחמה, המפגש אליו הגיע גם רבה הצעיר של קהילת בלפסט הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג שם אמנם ישפוך את התה אותו הגישה לו שרה אבל יתחיל את ההיכרות שתוביל לחתונת הזוג ב-21 לחודש אוגוסט של שנת 1917.

הרבנית הצעירה עברה עם הרב הרצוג לקהילתו בבלפסט שם המשיכה לקיים את מדיניות "הבית הפתוח" שנהגה בבית אביה והפכה את המקום לאבן שואבת לא רק לתלמידי חכמים ובני תורה אלא גם לאלטיה הספרותית של אירלנד וכן

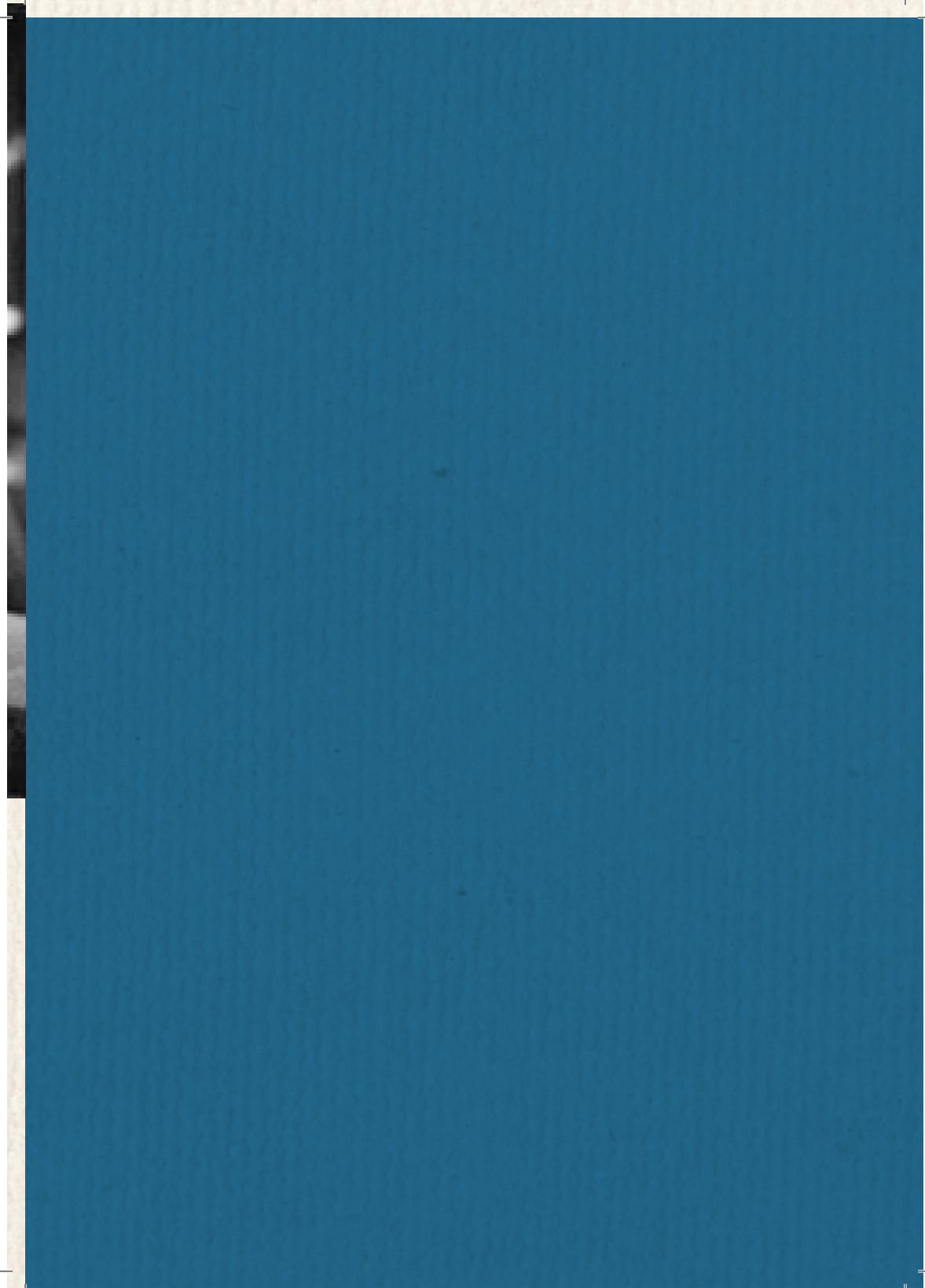
תולדותיהם

לכל אדם באשר הוא. שרה הייתה שותפה מלאה למאבקיו של בעלה הן בספר הלבן כשצעדה בראש ההפגנה נגדו יחד עם רחל ינאית והן במאבקים נוספים במהלך השנים ויחד עם זאת כפי שהעיד בנה חיים "למרות עיסוקיה הרבים לא הזניחה אף פרט במסכת גידול הילדים".

לאחר מינוי הרב הרצוג לרב ראשי והמעבר לארץ ישראל הגבירה שרה את פעילותה החברתית ועשייתה הציבורית. היא פעלה להקמת 'ארגון נשי מזרחי בארץ ישראל', הייתה ממייסדות תנועת 'אמונה' ופיתחה מערכת שלמה של מוסדות צדקה וחסד כאשר העיקרון המנחה אותה היה "השגת העזרה ממי שיש לו לאלה שלא האיר להם המזל פנים". כך הקימה את 'חונן דל' לעזרה סוציאלית, 'עזר ליולדות' לאמהות צעירות, חברות בהנהלת אגודת 'עזרה' שסייעה לפליטים ועסקה בהקמת מוסדות חינוכיים ועוד ארגונים ומוסדות רבים ומגוונים.

גם לאחר מותו של הרב הרצוג לא עצרה הרבנית מפעילותה. מפעל חייה היה בית החולים לחולי נפש "עזרת נשים" בו היא דאגה בין השאר לפתיחת מחלקה מיוחדת לטיפול בנפגעי סמים. בית החולים נקרא היום על שמה בית חולים "הרצוג". בשנת 1975 קיבלה מאוניברסיטת בר אילן תואר ד"ר לשם כבוד וכך גם מהאוניברסיטה העברית בירושלים. היא נהגה להמשיך ולערוך קידוש מדי שבת בבוקר בביתה ולצד פעילותה הציבורית הענפה הרחיבה את אופקיה בספרות, בתיאטרון ובמוזיקה.

היא נפטרה במוצ"ש פרשת ויחי, ט"ו בטבת תשל"ט ונקברה לצד הרב הרצוג בבית הקברות בסנהדריה.

לאורו של

הרב יצחק הרצוג

לקראת מדינה יהודית

”לאמיתו של דבר, אין הבדל יסודי בגאולה אם תבוא בדרך נס או טבע. דרך הנס ודרך הטבע - שתיהן מיד ה' הן. יסוד היסודות של האמונה היהודית היא האמונה בהשגחת הבורא, לא רק השגחה כללית כי אם גם השגחה פרטית, וכל מי שאינו מודה בזה אין לו חלק בתורת משה”

[ספר זכרון לרבי חיים חזקיה מדיני, תש"ו]

”התחייה הלאומית היהודית... שורשיה נעוצים בממלכת הרוח. היא מהווה גילוי חדש, במידת מה שיא ופסגה של אותה תודעה החדורה אמונה וסבל הקרוייה ההיסטוריה היהודית. ענייננו הוא חיפוש ממושך אחר חרות - חופש מדיכוי פיזי, חופש מתלות מתמדת ברצון טוב וסובלנות, אולם מעל לכל - חופש משיעבוד רוחני. ההיסטוריה הלאומית שלנו מתחילה כששיחרר אלוקים עמנו מעבדות מצרים, בנדודים שנמשכו ארבעים שנה תחת השמש הלוהטת של מדבר סיני. הרחק מיישוב אדם הוציאו נשמותיהם למגע עם השגחה אלוקית ברוכה. אבות אבותינו זכו במגע עם השגחה, אשר קבעה לכל הזמנים את מקומנו בהיסטוריה. שליחות הרוח לא היתה נוסחה מופשטת. היא תרגמה לשפת המציאות החיה חיים לאומיים בארץ מסוימת. תולדות החיים הלאומיים האלה, מאמציהם, הישגיהם וכשלונם, אף הם הפכו לספר החיים של האנושות. תוך מילוי שליחות קדושה זו סבלנו על קידוש השם, במידה שאין דומה לה בתולדות האדם. מה שקורה עכשיו אינו אלא שלב מאוחר של מלחמה זו, שאין לה סוף. זוהי מחאה נגד גלות השורפת את נפשותינו, שורפת את גופנו. אנו מבקשים להכות שורשים חדשים באדמת האדם, כך שרוח עצמנו תתעורר לחיים חדשים”

[נאום בוועידת אונסקו"פ, מאי 1947]

”הקמת מדינת ישראל אחרי חורבן איום ונורא בן אלפיים שנה, ועם גמר השמדת שלישי האומה בידי רשעי הגויים, הפלא הגדול הזה, הוא רק תחילת תיקון העוול העולמי כנגד האומה שהאנושות כולה חייבת לה. וכשם שמצווה גורת מצווה, תיקון גורר תיקון, נפתחה הדלת לקיום דבר אלוקים בידי משה עבדו 'ה' ימלוך לעולם ועד'. אבל מאידך, אין אומתנו אומה אלא בתורתה, ומלכות ישראל תיכון כי אם על אדני התורה והאמונה... ביישוב דוגלים בסיסמה של תחיית האומה בארצה. אבל כלום תיתכן תחיית אומה בלי תחייה רוחנית? בלי תחייתם של אותם ערכים אלוקיים, שלשם הגשמתם באה אומתנו לעולם? **צו השעה לכונן את המדינה בציון בית חיינו על יסודות דבר ה'.** על הצדק והמשפט של תורתנו, אשר ממנה למדו רבים ועצומים. חלילה שהמדינה תלך לעמים אחרים לחפש ספרי משפטים. זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בך ובתורתך”

[נאום ביום העצמאות הראשון, ה' באייר תש"ט]

”ואין ספק לדעתי שייסוד מדינה יהודית בארץ ישראל למקדש ולמקלט לעם ישראל זה יהי השלב של סוף הגלות ואח"כ תבוא הגאולה וכל המקרב את סוף הגלות מקרב את תשובתם של ישראל ומקרב את התפשטות ייחוד השם באמת בעולם”

[פסקים וכתבים או"ח א' סי' מ"ח]

”עם גמר דברי אני מביע את תקותי כי הרצאתי תוביל לעורר התענינות במשפט תורתנו הקדושה החיאת משפט התורה בא"י צריכה שתהא אחת המטרות העיקריות של תנועת התחיה בכלל אמרו חז"ל אין ציון נפדית אלא בשביל הדינים שנאמר ציון במשפט תפדה אין ברכת הארץ יכולה לחול על ישראל אלא אם כן תשוב התורה בכלל וישוב משפט התורה בפרט להיות ליסוד היסודות של חיי האומה”

[פסקים וכתבים ט' עמ' תי"ד]

”הנה, הנה, כנסת ישראל מתחטלת ותחתיה באה מדינת ישראל. מתחטלת, אספת הנבחרים, והיא מפנה את מקומה לפרלמנט הישראלי, הועד הלאומי מתחטל, ואת מקומו תופסת ממשלת ישראל. סיכמתי באי אלו מלים את סיומה של תקופה, והתחלתי של תקופה. כמה גדולה היא תמורה זו, ומה רב ערכה ההיסטורי! ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה! שוב אני קורא: ”הסכת ושמע ישראל, היום הזה נהיית לעם”. פסוק זה כבר נתקיים. מכנסת ישראל נהיינו לעם, מעדה יהודית נהיינו למדינה יהודית, מועד לאומי ליהודי ארץ ישראל, תלוי בדעת אחרים, נהיינו לממשלה יהודית עצמאית. ואנחנו רבני ישראל, תלמידיו של משה, רועי ישראל הנאמנים, נהיינו מרבנות הראשית לארץ ישראל תחת הממשלה המנדטורית לרבנות הראשית ולרבנים של מדינת ישראל בארץ קדשו. ואולם בבקשה לגמור את הפסוק בהדגשה מיוחדת על סיומו - נהיית לעם - ”לה’ אלקיך!” כל מי שעינים לו, עיני רוח, ישתחרר נא ברגע המרומם הזה מכל משכטים קדומים, מכל השפעות זרות קדומות, ויגמור בדעתו להגשים בחיים את סוף הפסוק על כל משמעויותיו

[סיומה של תקופה, י”ד שבט תש”ט 13.2.49]

שלטון ומשפט

”המדינה היהודית במסגרת התורה ובהתחשבות מספקת עם המציאות האקטואלית תהא בהכרח לא תיאוקרטית כולה ולא דמוקרטית כולה במובן המודרני עד כמה שאפשר לירד לעומק של שם זה אלא תיאוקרטית דמוקרטית ההפרדה בין הדת למדינה אסורה בהחלט אבל ההרכבה הזאת טעונה עיון עמוק וטיפוח רב מצד חכמי התורה

[תחוקה לישראל א’, עמ’ 209]

”התחיקה והמשפט קשורים זה בזה. שאיפת כל היהדות הדתית בארץ ובתפוצות היא שהתחיקה תכלול סעיף יסודי, כי המשפט בארץ יהיה מבוסס על

יסודות התורה. אבל כדי שיתקבל הסעיף על חלק ניכר מהציבור הארץ ישראלי, שהוא רחוק מידיעת התורה, ולצערנו אינו דבוק לחלוטין במסורת קודשנו **(היא הגורמת לדעתי שתורה ודמוקרטיה נראות בעיניו זרות זו לזו)**. הרי מן ההכרח לעבד כבר עכשיו מצע למשפט מתוך התחשבות עם עובדה זו. עובדה אחרת שלדעתי יש לנו להתחשב עמה, היא שמיעוט חשוב של אזרחי המדינה יהיו לא יהודים, כלומר אף על פי שהמדינה תהיה יהודית, הרי גם תהא במידה לא מועטת מדינה משותפת ליהודים וללא יהודים

[התחיקה והמשפט במדינה היהודית, מבוא]

” התורה הקדושה קבעה את המשפטים על הרקע של רמת המוסר הכי גבוהה שתשלוט בישראל כשיעשו רצונו של מקום ואולם בהיות שבודאי תהיינה תקופות שלא יעמדו על הרמה הזאת צייתה למנות מלך כדברי הר”ן או נתנה כח לבתי הדין לענוש יתר על התורה התורה הקדושה קבעה עונשים שאינם ניתנים לשינוי אך בהיות שבמשך הדורות עלול לבוא לידי מצב כזה שיצטרכו להוסיף על העונשים מסרה כח לבית הדין ולא קבעה תורה מראש מהות העונשים ושיעורם שזה הדבר תלוי במצב

[תחוקה לישראל א', עמ' 169]

” המשפט העברי גם בהוראתו המקובלת של המושג משפט בהכרח נותן את דעתו על ההיבט המוסרי או היותר נעלה ביתר תכיפות והדגשה ממערכות משפט חילונית במובהק תחומו אינו מצטמצם אפוא במה שבתי המשפט יאכפו או לא יאכפו מסיבה זו או אחרת אלא ביסודות הטוב והרע מעצם מהותם בדומה לכל מערכות המשפט האחרות לעתים אין לאל ידו להעלות בקנה אחד את החוק פסיקת המוסר אך במקרים מעין אלה הוא יקפיד לציין את פסיקת החוק היותר נעלה כביכול שעל אף שלא מוקנות לה הסנקציות המשפטיות הרגילות תהא מחייבת מן הבחינה המוסרית

[הזכויות והחובות המוסריות במשפט העברי, מבוא לתושב”ע יחידה 10 עמ' 301]

”ברגע שנוצרה המדינה, היינו כחולמים, ראינו, בחלומנו - חזוננו, ממשלת ישראל הזמנית נכגשת עם הרבנות הראשית לארץ ישראל, סמכות התורה העליונה במדינה ואומרת לה: 'רבתינו, תקננו בעצה טובה על פי התורה, בקשר למשפט שהוא מעמודי התווך בכל מדינה הראויה לשמה. **מדינתנו דימוקרטית תהא, ומוכרחת היא להיות דימוקרטית. רצוננו-שאיפתנו שהיא תהא דימוקרטית ברוח הישראלית המקורית, ברוח של 'ואהבת לרעך כמוך' ושל 'צדק צדק תרדוף'!** אין זה הכיון שלנו שהדימוקראטיה שלנו תהא חיקוי גמור, מעשה קוף, משועבדת ברוחה אל הדימוקראטיות של הגויים. רצוננו לקבל השראה והדרכה ממעין החיים שלנו, ממקור ישראל...”

[נאום בוועידת 'המזרחי', כ"א אב תש"ח]

”בונים אנחנו מדינה דמוקרטית, אך אין זאת אומרת שלכך נוצרנו להיות רק מחקים את אחרים. נהיה גם יוצרים!.. עלינו ליצור בריה חדשה למופת, דמוקרטיה; כן, דמוקרטיה אמיתית, הדרוכה מהשקפת העולם של תורת ישראל, נביאי ישראל וחכמי ישראל, דמוקרטיה אמיתית, המיוסדת על הצו הגדול של תורת קודשנו, ואהבת לרעך כמוך, ואהבתם את הגר, ואהבת לו כמוך. דמוקרטיה שתהא משכן לשכינת ישראל”

[מתוך דברים שנשא במסיבה ליובולו ה-60, כסלו תש"ט]

אחדות

”יש לעם ישראל היסטוריה גדולה ומקיפה ועלינו ללמוד ממנה. לא היו לישראל ימים רעים כאלה, אשר שנאת אחים, ריב ומחלוקת שררו בהם. **ריב אחים הביא תמיד לעמנו רק חורבן והרס.** חלקי לא יהיה עם בעלי המחלוקת ובקהלם לא ייחד כבודי”

[שיחה בישיבת פנוביז']

”אם אי אפשר בלי חילוקי דיעות בישראל, עד בוא משיח צדקנו, כלום אפשר לאיזה שהוא צו אחר למלא את מקומו של אותו הצו הנשגב העליון בתורת ישראל, ואהבת לרעך כמוך?” למעלה, למעלה, מכל הסיסמות והאידיולוגיות המפלגתיות, עומדת האחוה הישראלית! ”הלא אב אחד לכלנו, הלא אל אחד בראנו מדוע נבגד איש באחיו לחלל ברית אבותינו?” למעלה, למעלה, מכל הפילוגים, המעמדיים, החברתיים, עומד צו השלום והריעות אם אין שלום אין כלום! “

[סיימה של תקופה, י"ד שבט תש"ט 13.2.49]

צבא ומלחמה

” לשאלה זו היה מקום בצבא לא יהודי וכל ההיתר של חלול שבת הוא רק מפני שהחיל היהודי אנוס ואם לא יציית הלא צפוי לעונשים חמורים ויש בזה פיקוח נפש לעצמו למה יתנדב הוא אבל בצבא עברי שכולו ישראל שההיתר לחלל שבת הוא לשם הגנה על ישראל הרי אין מקום לשאלה זו... אם ההיתר מתבסס רק על העיקרון של הצלת ישראל כלומר פיקוח נפש דרבים הרי כבר נפסק בבירייתא וברמב"ם שדברים הללו אין עושים אותם על ידי קטנים ונשים אלא על ידי גדולי ישראל וחכמיהם “

[פסקים וכתבים או"ח א' סי' מ"ח]

” בשעת סכנה חובה עלינו להטיל על בני הישיבות חובת שמירה בתוך העיר. עומדים אנו בפני סכנת מצור מידי, ומוכרחים אנו לגייס כל כוח אדם שיש לנו. ומי ימלא אותם היוצאים לקרב ממש, אם לא אלה הפטורים מגיוס מלא. במצב כזה, בכל עם ולשון היו מוציאים אפילו בני חמש עשרה, וזהו מלבד מלחמת מצווה. כי כניעה לבני אדם כאלה (כנופיות הערבים) משמעותה ידועה ואין להאריך בזה “

[ט"ז בשבט תש"ח, 29/12/1947]

”אולם לא אמרנו בזה (בגיוס נשים), אנו הרבנות הראשית לארץ ישראל, היתר, והיתר לא אמרנו מפני שהעירו אותנו ששיבת בחורים ובחורות יחד במחנות ובעמדות גם בשעת מלחמה עלולה להביא לידי פריצות ח"ו... אך זה תלוי במצב, ואם אפשר לקבוע בפלוגות הדתיות סידורים כאלה שלא יהא מקום לחשש הנ"ל, לכאורה אין אני רואה איסור בהשתתפות נשים במלחמת מצוה זו, עכ"פ בפעולות אלו של הצלת ישראל... ועל שאלתכם אם מותר לבחורות ולנשים להרשם למשמר העם, אם לשם כך צריכות ללבוש כלי זיין... אינני רואה בזה איסור אפילו לדעת המחמירים, ואם יש להן די אומץ הלב וראויות לכך, הרי מצוה רבה יש בזה”

[פסקים וכתבים או"ח סי' נ"ב]

”נשוב למקורותינו! הבה נטהר את הישוב כולו. נטהר אותו מהנגעים שנראו בו; נטהר אותו משחיתות המוסר, מהעושק והעוול המדכאים דלים הרוצצים אביונים, והמחללים שם ישראל בגויים, מהליקויים החמורים בנוגע לדת קדשנו, השבת, הכשרות וטהרת החיים והחינוך לכל קדשי ישראל. ואז יצאו מארץ האבות והנביאים, מלב האומה, גלי השפעה רוחנית גלי תקוה ואמונה יועברו כעבור מברקים אל-חוטיים אל אחינו שבגולה, לעודדם, לחזקם ולאמצם ולהכשירם לגאולה הקרובה לבוא, בעזרת צור ישראל וגואלו”

[נאום באסיפת הנבחרים, כ' באדר תש"ב 9.3.1942]

יהדות התפוצות

”בעיר הזאת, עיר הקודש והמקדש, משכן הנבואה, עיר הקדושה והמלכות בישראל - בעיר בה חוצבה כביכול מתוך כסא כבודו של הקב"ה נשמתו של עם ישראל ושורש מלכותו - פה, בהתחלת הגאולה השלישית תקום נא ותיכון אחדות ישראל! בשעה זו חשוב ביותר להגדיל, להרחיב ולהעמיק את האחדות של מדינת ישראל ותושביה עם הגולה, שאם אנחנו רוב בנין האומה הרי היא רוב

מנינה. אחדות זו יש לבסס אותה ע"י כוחה והשפעתה של התורה והאמונה, על ידי שמירת המצוות והשבת בראש. הבה נחיה בישראל את הערכים הרוחניים הנצחיים הללו, סוד נצחיות נשמת האומה מאז ומעולם, בארץ ובגולה, ונהיה באמת לגוי אחד, ישראל והגולה

[נאום בקונגרס הציוני הכ"ב, תשט"ז]

” הנה שואלים ודורשים הרבה על היחס אשר צריך שיתקיים בין התכופות ובין מדינת ישראל והנה התשובה שארית ישראל בגולה **ישראל שישאר בין העמים יהי מעין יוסף יהיה נאמן לארץ אזרחותו ופועל גדולות למענה ובה בשעה יהיה קשור בכל נימי נשמתו לציון בית חיינו** ושמתי כדכד שמשתיך יוסף זו אבן השוהם יוסף ראוי שיהיה הסמל של עם ישראל הנשאר בארצות הגויים כאשר ציון תתרומם לשיא הגבוה ביותר ותהיה מיוסדת על האידיאלים השמימיים על אבני הספיר שמשתיך זאת אומרת חלונותיך **כנסת ישראל בין העמים תשמש החלון שדרכו יחדור האור החזק אור ה' אשר יזרח מציון לעולם הגדול**”

[ברכה לקונגרס הציוני ה-23, כ"ו אב תשי"א 28.8.1951]

תורה ומדע

” רבותי המוסד הזה שאנו יורים היום אבן פינתו אל תקרא עליו כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אין לנו עדיין עסק עם העמים אלא כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני כל ישראל **החשיבות הכי עליונה היא שיראה עם ישראל הקיים במדינת ישראל מוסד המאחד יראת שמים אמונה טהורה עם חכמה בינה ומדע** היו ימים והתורה והחכמה היו תאומות היו אחיות בישראל... מכאן יתד מכאן פינה מכאן יסוד נאמן לנוער העברי בארץ העברים שיעלה ויפרח ברוח חכמה ובינה שהיא תלך שלובת זרוע עם רוח דעת ה' ויראת ה' והיא היא רוח ה'...”

[נאום בהנחת אבן פינה לאוני' בר אילן, י"ד אב תשי"ג 26.7.1953]

” כמעט בושתי ונכלמתי מדברי כ”ג ביחס של ביטול כלפי בדיקת הדם... מה שייך לדבר על נאמנות רופאים בדבר שנתקבל לברור מכל גדולי המדע הרפואי בכל העולם כולו רז”ל אינם אומרים בשום מקום שקיבלו הלכה למשה מסיני שיש בבע”ח וא”א היה שימסור כך הואיל והיום נתברר כשמש בצהרים שאין דבר כזה במציאות ואולם הם ז”ל קבלו את הנ”ל לאמת ובנו הלכות גדולות על ההנחה הזאת הואיל ואריסטו קבע כך ונתקבל מפי כל החכמים שבעולם ואיזה הבדל גדול בין המדע הרפואי שבימיהם ושבימינו **חבל שבעוד שהמדע הולך ורוכש עולמות ומגלה סודי סודות אם כי גם הוא טועה לפרקים אנו בקשר לעניני מדע הנוגעים לתוה”ק משקעים ראשנו בחול כהעוף הידוע ותו לא מידי. הכרחי שנעמיד מתוך הישיבות הק’ מהעילויים שבהם אישי מדע בכל מקצוע כזה ולא נהיה זקוקים לאחרים בעניני פיזיולוגיה כימיה חשמל ובכל הנוגע לתוה”ק**”

[מכתב מכת”י, אסיא לה עמ’ 49]

” המושג ‘חכמת ישראל’ מקיף יותר מאשר התורה עצמה. **מבחינות מסוימות, יש לכלול את המדע בתוך המונח ‘תורה’ כפי שמשתמשים בו חכמינו במובנו הרחב, שכן מקצועות מדע, כמו רפואה, אסטרונומיה, פיזיקה, מתמטיקה, בוטניקה ואפילו זואולוגיה, ייחשבו כעוזרים ומשרתים ללימוד התורה, ומכאן שהם מהווים מקצועות משנה של ‘חכמת ישראל’.**”

[יהדות, חוק ומוסר עמ’ 104-103]

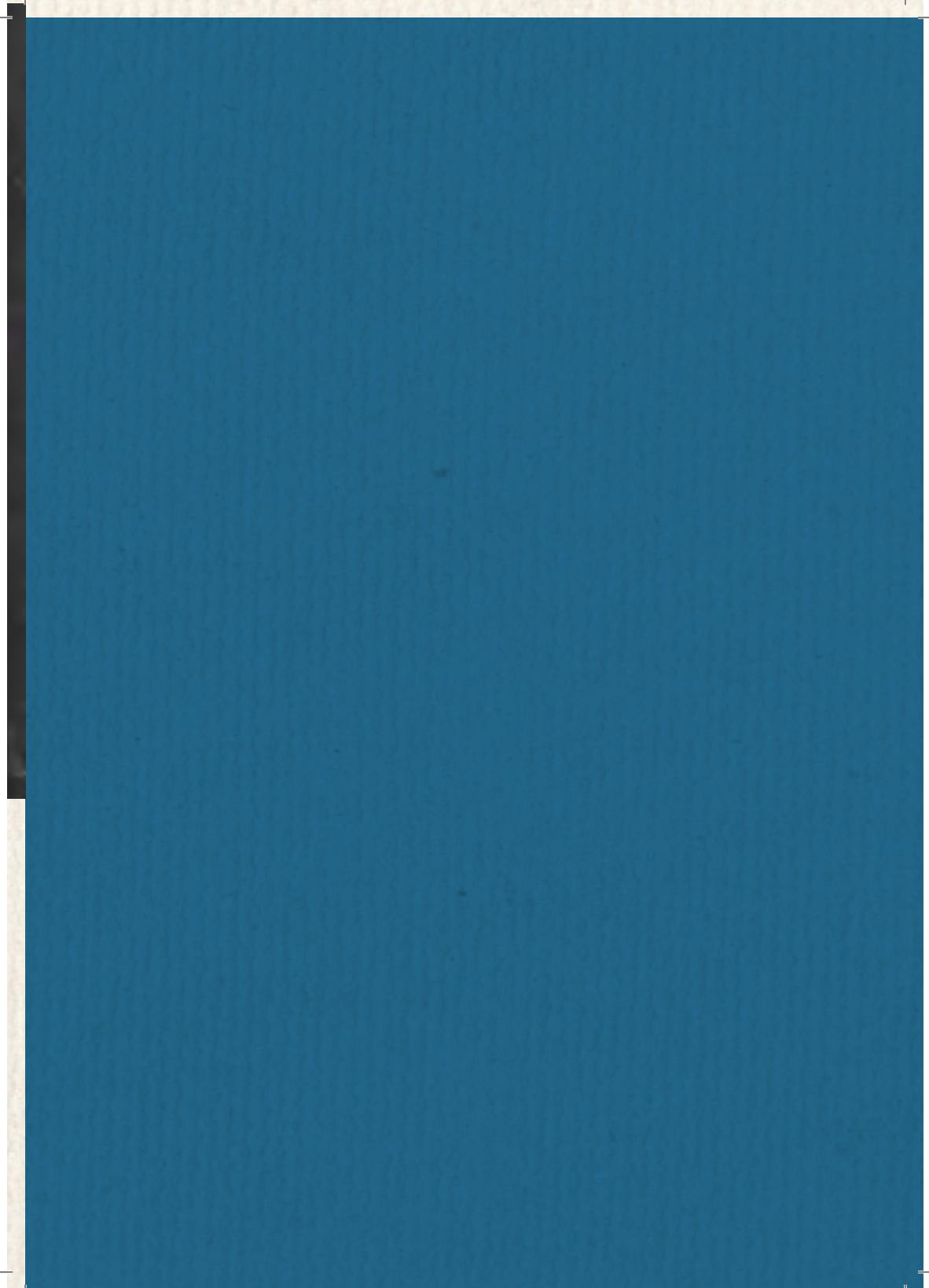

דמותו

"העבודה מוכיחה איזה בן אדם מיוחד מופלא יחיד במינו היה כי בעבודה הזאת הוא מגלה בקיאות רבה במעל שמונה פקולטות אם זה בביולוגיה ימי אם זה בכימיה אם זה בארכיאולוגיה בפרשנות ובתלמוד כמובן מתגלה בקיאותו בכתיסר שפות עד היום אני חושב שלא מוכר כי מיזוג בצורה מופלאה של גדלות בתורת ישראל וגדלות בחכמת העמים בבן אדם אחד זה נדיר מאוד וכל זה הוא עשה בצניעות" [חיים הרצוג על עבודת אביו בנושא התכלת (משואה ליצחק עמ' 307)]

"ויהי רצון מלפניך שלא אבוש ולא אכלם לא בעולם הזה ולא בעולם הבא ושלא יאמר פי על טמא טהור ולא על טהור טמא ולא על חייב פטור ולא על פטור חייב ולא על אסור מותר ולא על מותר אסור ולא על קודש חול ולא על חול קודש מלא כל משאלות לבי לטובה" [מתוך הפתיחה לספר 'תורת האהל']

לאורה של

הרבנית שרה הרצוג

דמותה

” הרבנית שרה הרצוג קנתה לה שם בין הגדולים בזכות חוכמתה, תבונתה וגישתה הנדיבה והאצילית לכל אדם ובעיותיו... הרבנית הרצוג הוסיפה ממד ממלכתי לממד הכהונה שהיה קיים בבית הרב הראשי לארץ ישראל לפני כן... הרב הרצוג הטמיע בבית את הגאונות בתורה ובמדע, והרבנית את חוכמת ההנהגה ואת יפי החיים והאצילות במידות האדם, השרוי בכל פינה בבית הגדול הזה... ביתה של הרבנית הרצוג היה שילוב של שני הממדים רבי הפאר הללו - הכהונה והמלכות. הכהונה בזכות רבנו הגדול, והמלכות הרבה בזכות הרבנית הגדולה...”

[הספד הרב גורן לרבנית הרצוג, כ"ה טבת תשל"ט]

” נכון. זכיתי בחיי לכבוד רב, אך לא כיבדו אותי אלא את הרבנית של ארץ ישראל. כיבדו את המפעל של צדקה וחסד, כיבדו את העשייה...”

[מתוך צוואתה]

חסד

” הואיל והנכס הנ"ל רשום על שמי במשרד ספרי האחוזה בזכות חכירה ל-999 שנים... הריני מצהירה בזה כי כל זכויותי וזכויות יורשי, אחר אריכות ימי ושנותי, על הנכס הנ"ל שייכות לבית החולים 'עזרת נשים'. אני מצהירה בזה כי אני, או יורשי, אעביר את כל הזכויות הנ"ל ע"ש בית החולים 'עזרת נשים', ירושלים בכל עת שאני, או יורשי אחרי אריכות ימי ושנותי, אדרש לעשות זאת...”

[מכתב להנהלת 'עזרת נשים', כ"ח אייר תש"ח 25.5.60]

” אבקש את כב' להתחשב באופן מיוחד בגב' חנה שפיר ולסדר את בנה בן שמנה בביה"ס ללא תשלום. הגיע לארץ בתור פליטה בעירום ובחסר כל רק לפני שבועים וחצי, מובן שאין לה עוד אפשרות לשלם שכ"ל. הגב' שפיר גם בקרבות משפחה אתנו ומשפחתה מכובדת שאינה רגילה לבקש...”

[מכתב למחלקה הסוציאלית של ועד הקהלה, כ"ג אלול תש"ז]

” מאז פרוץ המלחמה רבו האנשים הרעבים שאין בידם לשלם אפילו את 15 המיל עבור ארוחה חמה במטבחי הפועלים העממיים שלנו. **אנו חייבות להחיות את הרעבים, פשוט משום 'פקוח נפש'**. אם לא נבוא לעזרת הרעבים בעוד מועד - נצטרך לטפל במחלות ומגיפות מאוחר יותר. אני נזכרת בסיפורו של שלום אש, על הדל הסובל מהצטננות שמצליח להשיג סוף סוף מטריה - כשהוא כבר על ערש דווי במיטתו. אני מפחדת שמא גם אנו נאחר את מועד קניית המטריה”

[נאום בפני תיירים מארה"ב טרם קום המדינה]

צבא וביטחון

” כאשה וכאם בישראל, לבי דואב עם לבותיהן של האמהות והנשים שאבדו את יקיריהן, ואנו תפילה לה' כי ישלח מרפא למכאוביהן וינחמן ביגונן. **אך אסור לנו לשכוח כי בנינו גיבורינו עצרו בגופותיהם את התקדמות האויב האכזרי לתוך פנים הארץ ונפלו מות קדושים למען העם והמדינה ובמותם צוו לנו את החיים, למען נמשיך את התהליך המשיחי של תקומת עם ישראל בארצו לקראת הגאולה השלמה 'כי לא יטוש ה' עמו ונחלתו לא יעזוב'”**

[בטאון 'ניב החברה' חשון-כסלו תשל"ד]

” לצערנו, תמיד חיתה המדינה בצל בעיות הבטחון, שעל כינונו אנו שוקדות ועושות הכל להגבירו. אך בהיותנו מאמינות בנות מאמינות, הננו בטוחות שהקב"ה שזיכנו לאתחלתא דגאולה, לא יעזבנו לנצח”

[מתוך יומנה]

חינוך

” ילדים יקרים! אני מלאת סיכוק מהעובדה שאתם מתחנכים לתורה ולמסורה, לתעודה ולדרך ארץ, לאהבת המדינה ולאהבת עם ישראל בבית הספר שנקרא על שם בעלי המנוח הרב הראשי זצ"ל, אשר אהב מאד את ילדי ישראל ופעל ועשה תמיד למענם, והציל רבים מהם שנתייתמו או נעזבו מהוריהם במלחמת העולם השנייה”

[מכתב לתלמידי בי"ס 'ימין הרצוג', כ"ה תשרי תשכ"א]

” תורת ישראל שמרה על עם ישראל בכל תפוצותיו וגלויותיו. יש לטפח הצביון המיוחד של עמנו על ידי חינוך הדור הצעיר ברוח מסורתנו העתיקה. רק חינוך יהודי שרשי ברוח "ישראל סבא" יעצב דמות החברה היהודית בישראל ובתפוצות ויחשלה לקראת מבחני העתיד”

” אני אחת הרבניות שרציתי שבני יהיו רבנים. מעולם לא סבלנו מהרבנות, להיפך: לאבי היו חיים ציבוריים אלה ורציתי שילדי ימשיכו בעקבות הרב. אני חושבת שהם דתיים, אבל הורים יכולים להיות אחראים רק כשהילדים קטנים, ולבני כבר ילדים משלהם”

[מתוך ראיון לעיתון מעריב, 28.2.58]

” בתקופתנו, תקופת ההתפתחות הטכנית, יש ערך כפול ומכופל לחינוך הנכון של הילד. חשוב לכתח את ההומאני שבו, להעלות את האנושי שבו כדי שיבין צרכי עמו והחברה בה הוא חי. בתקופתנו אדם עומד במבוכה מסויימת בפני השינויים והגילויים. רק בכח האמונה לאזן מבוכה זו, בתיתה משמעות מיוחדת לפלאי הטבע, פלאי בורא עולם ומלואו”

[מתוך יומנה]

” רק חינוך זה יעזור בהסרת המחיצות, יגדיל ההבנה ההדדית, ויביא למיזוגנו כעם שוחר חופש, וכך תתקיים זהות ואחדות נפשית פנימית של האדם והמשפחה בישראל עם האחדות הלאומית הרחבה, והשתיים יקומו ויהיו לחטיבה אחת”

[מתוך יומנה]

” קודם היתה כל שאיפתו של הנוער שלנו - המדינה. כעת כשכבר ישנה מדינה, מחפשים משהו נוסף - ומתחילים לחזור ליהדות. מתי למשל, למדו בדגניה דף גמרא? לא נכחיש שדגניה עשתה גדולות ונצורות, אך כשהתחילו שם גם בגמרא - זה נפלא!”

[ראיון לעיתון מעריב, 4.10.63]

” עבודת קודש חינוכית זו היא מטרה משותפת של העם כולו - בפזורה ובארץ ישראל. חינוך והדרכה במדינת ישראל בימינו הם ערכים יותר מאשר רגילים. הם משתלבים ושזורים במיזוג פני העם לדורות, ביצירת טיפוס יהודי מושלם ובעל שורשים עמוקים במסורת ישראל, בארצנו ובאדמתנו”

[נאום בחנוכת המרכז להדרכה אימהית]

” אמר פעם נכון אבא אבן, כי עתידה של כל אומה יוכרע וייקבע בכיתת הלימוד. כאן, במעון היום, ב'כיתה' הראשונה, אנחנו עושות את הצעד הראשון לקביעת גורלה של המדינה”

[נאום בחנוכת מעון יום בנווה שרת]

” הישיבות התיכוניות של בני עקיבא ואחרות יכולות לזקוף לזכותן את זכות המהפכה החינוכית החיובית שגידלה טיפוס חדש של תלמיד חכם חלוץ. הישיבה חוללה שינוי יסודי במהות הנוער הדתי, זקפה קומתו, והעניקה לו בסיס מחשבתי שלם, הארמוני, מקובל. וכמהפכה שהביאו בכנפיהן הישיבות - כך חשיבותן של האולפנות בהעלאת הרמה התורנית של בנות ישראל במערכת החינוך הדתית בכללה.”

[מתוך יומנה]

החיים בארץ

” ב"ה הגענו בשלום לארץ ועיר קדשנו ומצאנו הכל על מקומו בסדר ועל הצד הטוב. לדבר אחד קצת קשה לנו עדיין להתרגל והוא, לשרב הכבד השורר בימים אלה כאן... ידידתי, אני מחכה בכליון עינים לבואך לארץ קדשנו בקרוב, ואז תוכלי לראות ולהוכיח בפעולות הגדולות והכבירות שנעשו פה ע"י המזרחי”

[מכתב לרבנית קוסובסקי ביוהנסבורג, כ"ז אלול תשי"ב]

”איפה שנסעתי עזרתי לרב לספר על מדינתנו. וכמובן שאני נוסעת עם הרב בארץ מתי שאני רק יכולה. אני מעוניינת לראות את מה שנעשה! עוד לפני עשר שנים הלכנו לכל הקיבוצים - גם לא דתיים - רק לא פרסמנו את זה”

[מתוך ראיון לעיתון מעריב, 28.2.58]

”אחרי מלחמת ששת הימים, כשזכינו בחסדי השם להרחיב גבולות ארצנו, לשחרר ירושלים ולאחדה 'כעיר שחוברה לה יחדיו' ניתן היה לחזות בהתעוררות העם - גם אצל אלה שהיו רחוקים מתורה ומאמונה - ניצני התעוררות דתית ושביבים של תשובה לאמונה ולמקורות הנצח של עמנו. לצערנו, לא עשינו עדיין את המוטל עלינו כדי להפוך את הניצוצות האלה לשלהבת גדולה של אש-דת”

[מתוך יומנה]

”תפקיד קודש מוטל עלינו: לקלוט את העולה החדשה, זו שהיא אם משפחה בהווה או שתהיה אם משפחה בעתיד, זו שסבלה כל כך עד שהגיעה ארצה ושחייבת לעבור חבלי קליטה קשים, לקלוט שפה חדשה, להסתגל למנטליות חדשה. עלינו להקל עליה חבלי קליטה אלה, להעניק לה הכשרה מקצועית ותרבותית, להקצות לה מקום מכובד בחברתנו, להחזיר לה את כבודה ואת האמון בעצמה. לקלוט אותה לא רק חומרית, אלא גם רוחנית, כדי שתדע שהיא ובני משפחתה הגיעו לארץ מיוחדת...”

[מתוך יומנה]

האישה בישראל

”זכינו למדינה עצמאית שלנו, ובמדינה זו אין שום שטח החסום בפני האשה. עם קצת שכל ויוזמה, עם כל אפשרויות הלימוד וההשתלמות הפתוחים בפניה ביכולתה לעסוק במשהו פרודוקטיבי למען ישראל... למזלנו נולדנו בתקופה גדולה, תקופה מדינה. אם בימי נעורי עוד דגלו בשיטת כבודה בת מלך פנימה ובילדותי לא לימדו תורה לנשים, וסברו שדי לאשה להיות עקרת בית... והיום כל הדרכים וכל התחומים פתוחים, במקצוע, בחברה, בחינוך ובמשפחה”

[ראיון לעיתון מעריב]

” מקצוע, עצמאות כלכלית, השכלה רחבה – הן צורך השעה של האשה בישראל, ואין בהם כדי לשתור את “כבודה בת מלך פנימה” **קידום האשה בימינו – הוא כורח המתחייב מן העובדה שאשה דתית היא מעורבת, מעורה ומשמיעה קולה.** חלילה מלחשוב שתפקידה מצטמצם בעקרת בית. חלפו הימים בהם ישבה אשה בחיבוק ידיים והסתפקה בתפקידים היום-יומיים.”

[מתוך יומנה]

” בזמננו כל אישה צריכה ויכולה לתרום משהו למדינה. הנשים בעולם כולו עשו גדולות ונצורות למען הארץ: בתי חולים, מעונות יום... **וכל מה שעושות נשים מצליח. הן מכניסות את חייהן בזה.** אני אומרת למכרות כי כעת עליהן להיות פעילות בקהילה ובמדינה”

[ראיון לעיתון מעריב, 4.10.63]

” אתן הדור הצעיר העתיד למלא בעתיד את שורות תנועת האשה הדתית לאומית. **דעו לכן, אינכן בודדות.** אתן חברות לציבור גדול בכמות ובעיקר באיכות. תמיד תפסה האשה מקום נכבד בחיי המשפחה ובחיי האומה בישראל. אולם, מאז האמנציפציה של הנשים – גבר משקלה של האשה בישראל ובעיקר בכל השלבים של ‘עבודת התחייה’ עד כינון המדינה”

[נאום לבנות האולפנות של בני"ע בירושלים]

” לבית הכנסת היה, הווה ויהיה תפקיד חיוני ומיוחד בחיי המשפחה היהודית. אולם נוכח פתיחותה של החברה היום יש צורך במחשבה כיצד לשמר את הרוח הנפלאה שהיתה בין כתלי 'מקדש המעט', ובית המדרש בימים עברו. זאת נוכל לעשות רק באמצעות חינוך דתי תורני ברוח מסורת הישיבות - **וחינוך זה הוא מטרה המונחת על כתפי האשה היהודיה”**

[מתוך יומנה]

עם ישראל

” יהודים מכל העולם נפגשים כאן עם ישראלים. מגיע לאנשים מחוץ לארץ שיקבלו אותם יפה וחם! אני מקבלת כל אדם כמו שהוא, מה יש לי לפחד מהדתיות שלי? אנו יכולים לנסות להשפיע בכבוד, לא להכריח. איני יכולה לבקש שכל העולם יחשוב כמוני. אבל אני מאמינה שכל יהודי, דתי ולא דתי, צריך להתאמץ להבין את השני. רק הכבוד ההדדי יעשה מאתנו עם אחד!”

[מתוך ראיון לעיתון מעריב, 28.2.58]

” על ידי חינוך דתי והשרשת ערכי מסורת בלב בנינו יגדל דור יודע את קונו ואת דרכו בחיים. תורת ישראל איחדה את עם ישראל בגלותו הארוכה ובסבלותיו הרבים והיא גם שתאחד את הדור הצעיר הגדל בישראל. הבנים יאצילו מחינוכם על ההורים, בני עדות ושבטים שונים, וילכדום לעם אחד. רק החינוך על יסוד ערכי המסורת הנצחיים של עמנו - בכוחו למזג את הגלויות ולשוות לעם דמות אחידה ואורח חיים אחיד”

[מתוך יומנה]

